

Generalna porodična disfunkcionalnost i parentifikacija, kao kriterijumi odabira zanimanja¹

Zorica Pušić♦*, Siniša Subotić**

* Funkcija za ljudske resurse, MF banka a.d. Banja Luka

** Katedra za psihologiju & Prirodno-matematički fakultet,
Univerzitet u Banjoj Luci

SAŽETAK: Rana iskustva porodične disfunkcionalnosti i parentifikacije mogu uticati na razvoj individue, uključujući i karijerne izbore. Dosadašnja istraživanja ukazuju na povezanost ovih varijabli sa karijernim odlukama – često kroz orijentaciju ka pomažućim zanimanjima. Cilj ovog istraživanja bio je da ispita odnos opšte porodične disfunkcionalnosti i parentifikacije sa motivima za izbor profesije, posmatran u kontekstu studija i radnog angažmana. Uzorak obuhvata 456 ispitanika (73% žena) iz BiH, uzrasta 18–45 godina ($M=26.26$, $SD=6.51$). Mjere su obuhvatile SCORE-15 indeks porodične dis-

1 Članak se bazira na neobjavljenom master radu („Parentifikacija, generalna porodična disfunkcionalnost i kriterijumi odabira zanimanja“) prvog autora – Zorice Pušić (a pod mentorstvom drugog autora, prof. dr Siniše Subotića), u skladu sa čime je primjerenost istraživačkog nacrta i protokola pozitivno ocijenjena odlukom (br. 07/3.611-39/24 od 10.04.2024. godine) Naučno-nastavnog vijeća Filozofskog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci.

♦ pusiczorica@gmail.com

funkcionalnosti, upitnik instrumentalne i emocionalne parentifikacije te liste sa 11 kriterijuma/motiva za izbor studija i radnog angažmana. Rezultati ukazuju da je interes za profesiju najvažniji kriterijum za upis studija (84.2%) i izbor radnog angažmana (51.8%). Korelacioni nalazi sugerišu da su disfunkcionalnost i parentifikacija povezane s jačom orijentacijom ka pomažućim motivima i manjom brigom o kasnijem zaposlenju. Kod izbora radnog angažmana, viši nivoi disfunkcionalnosti i parentifikacije korespondiraju s principom „onoga što je dostupno“, uz smanjenu važnost interesa za profesiju i inostranog karijernog prosperiteta. Iako su efekti skromnog intenziteta ($r=|.14|-|.21|$), rezultati ukazuju na potencijalne mehanizme kojima ovi porodični faktori mogu uticati na donošenje karijernih odluka.

KLJUČNE RIJEČI: porodična disfunkcionalnost, instrumentalna i emocionalna parentifikacija, kriterijumi i motivi za odabir zanimanja.

Uvod

Termin „porodična dinamika“ obuhvata interakcije, obrasce ponašanja i odnose unutar porodice, dok se pod terminom „porodična disfunkcija“ podrazumijeva porodična dinamika koja ne odgovara adekvatno na razvojne potrebe članova, često dovodeći do neefikasnog ili odloženog rješavanja problema i čestih kriza (Minić, 2009). Ona može obuhvatati i širok spektar konflikata i advezivnih ili traumatičnih iskustava, uključujući zlostavljanje, zanemarivanje, psihičke i fizičke bolesti, parentifikaciju i sl. (Bryce et al., 2023). Takvo okruženje je razvojno nepovoljno i odlikuje ga nedostatak intimnosti i podrške, uz često zanemarivanje djetetovih potreba (Bryce et al., 2023). Djeca koja odrastaju u ovakvim okolnostima žive pod stalnom brigom i anksioznošću, osjećajući se odgovornima za roditelje ili druge članove porodice (Woititz, 1992).

Termin „parentifikacija“, kao aspekt porodične disfunkcionalnosti, odnosi se na inverzne uloge u odnosu dijete–roditelj, gdje dijete preuzima odgovornosti roditelja, a njegove potrebe ostaju zanemarene (Bryce et al., 2023; Yew et al., 2017; Hooper,

2007). U literaturi je česta podjela ovog konstrukta na dvije međusobno povezane dimenzije: instrumentalnu i emocionalnu parentifikaciju (Yew et al., 2017; Hooper, 2007). Instrumentalna parentifikacija uključuje preuzimanje kućanskih obaveza i fizičke brige o roditeljima i/ili braći i sestrama, često neprimjerenih djetetovom uzrastu. Norme o tome šta je prihvatljiv i adaptivan nivo uključenosti djece u porodične obaveze mijenjaju se s godinama, pa je u adolescenciji teško povući jasnu granicu između primjerenog i neprimjerenog angažmana. Odnosno, tu nije presudna samo priroda zadataka, već da li u njihovoj osnovi leži izokrenuta porodična hijerarhija i zamagljene granice između članova porodice (Borchet et al., 2021; Kerig, 2005). Emocionalna parentifikacija odnosi se na ulogu savjetnika i preuzimanje brige o mentalnom i emocionalnom blagostanju roditelja.

Glavna odlika parentifikacije jeste da dijete u porodici zauzima ulogu koja nije usklađena sa njegovim uzrasnim i razvojnim stadijumom, pri čemu su njegove potrebe često u drugom planu. Roditelji ne odgovaraju adekvatno na potrebe djeteta, učeći ga da je briga o potrebama roditelja način za ostvarenje povezanosti (DiCaccavo, 2010). Ovakvo uskraćivanje roditeljske brige prisiljava djecu na pokušaj upravljanja i stabilizacije porodičnog sistema, čime im se oduzimaju mogućnosti i resursi za vlastiti razvoj (Borchet et al., 2021).

Iskustvo porodične disfunkcionalnosti i parentifikacije specifično može dovesti do razvoja unutrašnjeg radnog modela zasnovanog na stavljanju tuđih potreba u prvi plan. Zbog dubinskog uticaja takvih iskustava, pretpostavlja se i njihova povezanost sa dugoročno važnim i konsekventnim životnim odlukama – poput izbora zanimanja. Budući da su u tu odluku uključeni i kognitivni i emocionalni faktori, jedan od ključnih kriterijuma može biti orijentacija ka pružanju pomoći, tj. odabir tzv. pomagačkih zanimanja (Braunstein-Bercovitz et al., 2014). Pomagačka zanimanja obuhvataju aktivnosti usmjerene na dobrobit pojedinca i pomoć sa izazovima u fizičkom, psihičkom, intelektualnom i emocionalnom blagostanju (Bryce et al., 2023). Kao koristan teorijski okvir u ovom kontekstu ističe se Teorija izgradnje karijere (Career construction theory – CCT; Savickas, 2013). Ona naglašava subjektivnost percepcije karijere, uz ključne faktore poput: samorefleksije, adaptacije na životne promjene, traume i ličnog razvoja

(Brown et al., 2013). Trauma, kao jedan od temeljnih koncepata, oblikuje narrative koji uključuju i profesionalni razvoj. Pokušavajući da „razriješe“ svoje traume i stvore narrative („životne teme“) kojima daju smisao svojim proživljenim traumatskim iskustvima, pojedinci formiraju specifična uvjerenja i u tom procesu mogu da steknu i različite kompetencije. Traumatična iskustva iz rane mladosti, naročito iz porodičnog konteksta, mogu se onda kroz svjesne i nesvjesne procese pretočiti u pomažuće uloge, npr. odabirom pomagačkih zanimanja (Brown & Lent, 2013; Bryce et al., 2023; Sellers & Hunter, 2005). U kontekstu sticanja kompetencija, iako se najčešće ističu negativne posljedice parentifikacije, dio istraživanja ukazuje i na moguće pozitivne ishode, poput razvoja odgovornosti, pouzdanosti, nesebičnosti i interpersonalnih vještina, što može biti dragocjeno za osobe koje se opredijele za pomažuća zanimanja (Bryce et al., 2023; Hooper, 2007; Kuperminc et al., 2009; van der Mijl & Vingerhoets, 2017; Yew et al., 2017). Takođe, parentifikacija je, makar u specifičnom okviru nekih pomagačkih profesija, dovedena u vezu s višim skorovima rezilijentnosti (van der Mijl & Vingerhoets, 2017; Yew et al., 2017) i empatije (van der Mijl & Vingerhoets, 2017). Međutim, smjer kauzaliteta, (ne)linearnost i tačni mehanizmi iza tih „pozitivnih ishoda“ nisu sasvim jasni (Kuperminc et al., 2009; van der Mijl & Vingerhoets, 2017). Vjerovatno je najprimjerenije govoriti o „kompetenciji uz cijenu“ (Kuperminc et al., 2009, p. 15), pri čemu parentifikacija može biti izvor i vještina i distresa, zavisno od intenziteta, konteksta i drugih moderacijskih faktora (Kuperminc et al., 2009; van der Mijl & Vingerhoets, 2017).

Kao glavni motivi za odabir pomagačkog zanimanja kod studenata najčešće se navode lična iskustva primanja pomoći od strane profesionalaca, doživljaj gubitka (smrt ili razdvajanje), želja da se pomogne drugima u sličnim situacijama, potreba za razumijevanjem vlastitog i porodičnog ponašanja, kao i zadovoljstvo nakon pružanja pomoći (Bryce et al., 2023; Huynh & Rhodes, 2011). Nalazi nedavnog sistematskog pregleda (Bryce et al., 2023) pokazuju da i kumulativna trauma, kao pokazatelj opšte porodične disfunkcionalnosti, ali i parentifikacija specifično, imaju veze s karijernim odlukama, posebno u domenima psihologije, savjetovanja, socijalnog rada i zdravstvenih nauka.

Cilj istraživanja

Dosadašnja literatura o vezi porodične disfunkcije i specifično parentifikacije s jedne strane, sa karijernim odlukama s druge strane, pokazuje više nedostataka. Prije svega, obično se ne ispituje veza karijernih odluka i motiva za izbor karijere u odnosu na specifične poddimenzije parentifikacije (emocionalne ili instrumentalne), već se najčešće koriste zbirni skorovi iz upitnika ili se generalne parentifikacijske teme izdvajaju kvalitativno (npr. putem intervjua). Nadalje, istraživanja tipično koriste vrlo ciljane i preselekcionisane uzorke i provode se na malom broju „prototipskih“ pomažućih i nepomažućih profesija, npr. psihologija u odnosu na fiziku (Fussell & Bonney, 1990), psihologija savjetodavnog usmjerenja u odnosu na nesavjetodavna psihološka usmjerenja (DiCaccavo, 2010) ili samo na specifičnim usmjerenjima unutar jedne pomažuće profesije, bez kontrolne grupe iz nepomažućih zanimanja (Buchbinder, 2007; Sellers & Hunter, 2005).

U ovom istraživanju nastojali smo utvrditi vezu nivoa generalne porodične disfunkcionalnosti i specifičnih aspekata parentifikacije – instrumentalne i emocionalne iz perioda odrastanja, sa individualnim motivima za odabir profesije na dva nivoa: (1) odabir studija i (2) odabir aktuelnog radnog angažmana – zavisno od toga da li je ispitanik student ili zaposleno lice. Načelna polazna pretpostavka jeste da bi osobe sa višim nivoom porodične disfunkcionalnosti i parentifikacije trebalo da imaju izraženije afinitete ka pomagačkim zanimanja i motivima, potencijalno na uštrb drugih relevantnih motiva (npr. ekonomskih). U skladu s tim, kreirana je lista motiva za odabir zanimanja posebno za studije i za radni angažman, obuhvatajući širok spektar motiva relevantnih i za pomagačke i za nepomagačke profesije. U kontekstu porodične disfunkcionalnosti stavljen je akcenat na opštu disfunkcionalnu klimu i dinamiku (Stratton et al., 2010), umjesto na individualna adverzivna iskustva ili specifične aspekte traume. Ovaj pristup zasnovan je na nedavnoj sistematizaciji nalaza (Bryce et al.; 2023), koja u kontekstu karijernih odabira, kao snažnije ističe kumulativne efekte i generalne životne teme kao odgovor na disfunkciju i traumu, u odnosu na doprinose pojedinačnih i specifičnih trauma. Shodno tome, u ovom istraživanju su kao prediktori motiva za karijerne izbore korišteni: (a) generalna porodična disfunkcionalnost, kao šira mjera, i (b)

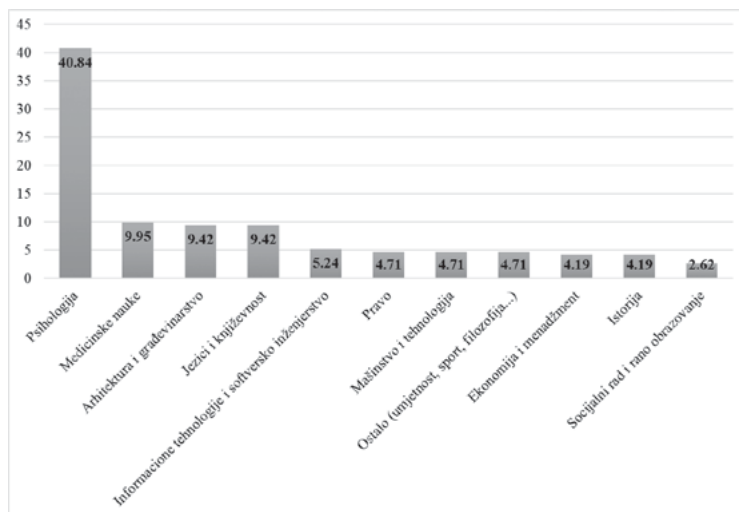
emocionalna i instrumentalna parentifikacija, kao uži, domenski specifičniji pokazatelji potencijalno nefunkcionalne porodične dinamike.

Metod

Uzorak

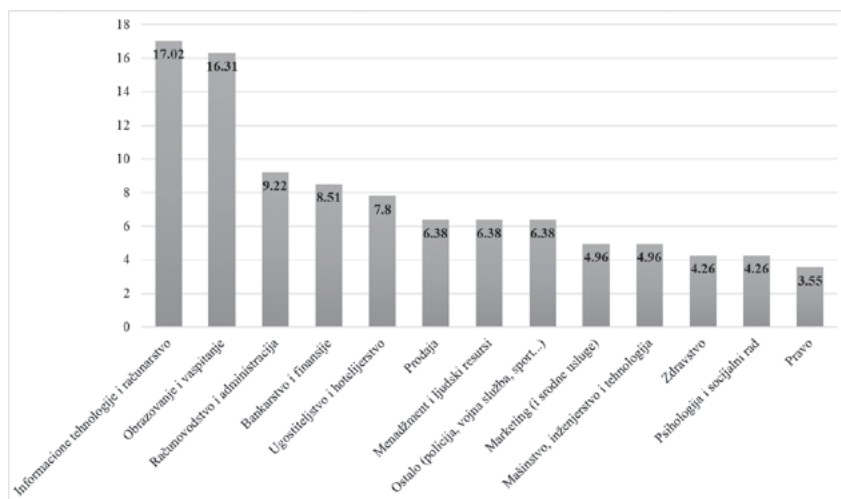
Uzorak je obuhvatio 456 odraslih ispitanika (73% žena), starosti 18–45 godina ($M=26.26$, $SD=6.51$), sa područja BiH (79.8% iz Republike Srpske). Među njima je 240 studenata i 282 radno angažovane osobe, pri čemu se kod otprilike trećine ispitanika te dvije kategorije preklapaju (istovremeno studiraju i rade). Pošto bi isključivanje ispitanika koji pripadaju u obje kategorije značajno uticalo na statističku snagu (Faul et al., 2007), oni su zadržani u analizama.

U pogledu radnog angažmana, 7% ispitanika je honorarno zaposleno, 13.6% na privremeno/određeno, a 41.2% na stalno/neodređeno. Zastupljenost kategorija profesija na nivou studija i radnog angažmana prikazana je na Slici 1 i Slici 2. Ove kategorije su kreirane na osnovu navoda ispitanika o njihovim studijskim i radnim usmjerenjima, uz grupisanje srodnih užih orijentacija u šire kategorije.

Slika 1.

Procentualna zastupljenost generalnih obuhvaćenih kategorija profesija ispitanika na nivou studija.

Slika 2.

Procentualna zastupljenost generalnih obuhvaćenih kategorija profesija ispitanika na nivou radnih angažmana.

Prikupljanje podataka

Podaci su prikupljeni putem onlajn ankete kreirane na 1K platformi (<https://www.1ka.si/d/en>). Učešće je bilo dobrovoljno i anonimno. U anketi su navedene osnovne informacije o svrsi istraživanja i o korištenju podataka, kao i kontakt informacije za eventualna pitanja ili pomoć zbog psihološkog distresa koji bi bio proizveden učešćem u istraživanju.

Varijable i instrumenti

Upitnik parentifikacije – UPEI. Kreiran je u okviru ovog istraživanja, u svrhu mjerenja emocionalne i instrumentalne parentifikacije. Pravljenje novog upitnika je bilo neophodno zbog ograničene dostupnosti i prikladnosti postojećih mjera za mjerenja oba aspekta parentifikacije, ali kao polazna inspiracija su poslužili postojeći upitnici koji operacionalizuju ovaj konstrukt (Roncone et al., 2007; Hooper & Wallace, 2010; Hooper et al., 2011). Sadrži 13 tvrdnji s petostepenom skalom („1=nimalo tačno“ do „5=veoma tačno“). Stavke su prikazane u Tabelama 1–2 i na Slici 3 (Rezultati).

Indeks porodičnog funkcionisanja i promjena – SCORE-15 (Stratton et al., 2010). Koristi se kao mjera generalne porodične disfunkcionalnosti (15 stavki; aspekti: komunikacija između članova porodice, klima i interpersonalni odnosi u porodici, poteškoće sa rješavanjem problema i učestalost porodičnih kriznih situacija). Adaptirana je postojeća verzija prevoda (<https://www.aft.org.uk/page/scoretranslations>), uz promjenu na petostepenu Likertovu skalu („1 = nimalo“ do „5 = veoma“). Primjeri stavki: „U našoj porodici vlada tuga i mizerija.“; „Iz jedne krize ulazimo u drugu.“ Interna konzistencija iznosi: $\omega=.93$.

Liste kriterijuma/motiva za odabir studija i radnog angažmana (Tabele 3 i 4 u Rezultatima). Kreirane su u okviru ovog istraživanja i obuhvataju po 11 generalnih kriterijuma/motiva za odabir studija, odnosno radnog angažmana. Kategorije su napravljene kombinacijom apriori teorijskog razmatranja i spajanjem dodatnih odgovora ispitanika, u kojima su navodili vlastite motive. Liste su prikazivane ispitanicima u zavisnosti od toga da li su prethodno naveli da studiraju ili imaju radni angažman.

Sociodemografske varijable. Evidentirane su osnovne sociodemografske informacije o ispitanicima, uključujući studijski i radni status, uz navođenje naziva usmjerenja/profesija.

Obrada podataka

Za provjeru dimenzionalnosti novokonstruisanog upitnika parentifikacije korištena je eksplorativna faktorska analiza. Skorovi parentifikacije i porodične disfunkcionalnosti korišteni su kao korelati (bivarijacione korelacije) motiva za odabir studija i radnih angažmana. Analize su sprovedene u JASP (JASP Team, 2024), FACTOR (Ferrando & Lorenzo Seva, 2017) i Excel programima.

Rezultati

Upitnik parentifikacije: eksplorativna faktorska analiza

Pošto je upitnik parentifikacije konstruisan namjenski za potrebe ovog istraživanja, prije glavnih analiza bilo je potrebno izvršiti njegovu preliminarnu validaciju. Latentna dimenzionalnost je provjerena uz pomoć eksplorativne faktorske anali-

ze (EFA), zasnovane na metodu najmanjeg ranga (MRFA) i matrici polihoričnih korelacija (Ferrando & Lorenzo Seva, 2017). U skladu sa rezultatima postupka paralelne analize i načelnim apriori teorijskim očekivanjima, izdvojena su dva latentna faktora, koja objašnjavaju 57.2% dijeljene varijanse varijabli. Faktori su rotirani u kosouglu Promax poziciju. Rezultati su prikazani u Tabeli 1. Sadržaj prvog faktora odnosi se na Emocionalnu parentifikaciju, a sadržaj drugog faktora na Instrumentalnu parentifikaciju. Oba faktora su dobro definisana, sa adekvatnim internim konzistencijama. Prisutna je relativno visoka interkorelacija faktora, koja sugerije supstantivnu povezanost emocionalnog i instrumentalnog aspekta parentifikacije.

Tabela 1.
Eksplorativna faktorska analiza skale parentifikacije
(matrica sklopa)

Br.	Stavke	λ	
		F1	F2
2	Dešavalo se da sam se brinuo/la za emotivno stanje jednog ili oba roditelja.	.88	
5	Osjećao sam se kao roditelj svojim roditeljima.	.87	
3	Osjećao/la sam se kao da sam jedina osoba kojoj moji roditelji mogu da se obrate.	.85	
1	Od mene se očekivalo da utješim svoje roditelje kada su tužni ili imaju emocionalne teškoće.	.81	
6	Bio/la sam prisiljen/a da budem "sudija" kada se dešavao sukob između mojih roditelja.	.77	
4	Brinuo/la sam za emotivno stanje svoje porodice više nego većina vršnjaka.	.76	
12	Bio/la sam zabrinut/a zbog način na koji moji roditelji upravljaju finansijama.	.52	
7	Nisam htio/htjela da opterećujem roditelje govoreći im o svojim problemima.	.45	
9	Bio/la sam odgovoran/na za fizičku njegu nekog člana porodice (npr. kupanje, hranjenje ili oblačenje).	.82	
8	Nisam imao/la vremena za igru ili školske zadatke zbog obavljanja kućanskih poslova.	.78	

Br.	Stavke	λ	
		F1	F2
10	Nisam imao/la vremena za lične hobije i interesovanja, zbog toga što sam većinu svog slobodnog vremena brinuo/la o svojoj porodici.		.69
13	Odgoj braće i sestara je bila moja odgovornost.		.66
11	Kada su članovi porodice bili bolesni ili povrijeđeni, na mene je padala dužnost da se brinem o njima.		.51
	Karakteristični korijen	6.68	1.31
	McDonaldova ω (pouzdanost interne konzistencije)	.88	.72
	Korelacija faktora	.67	

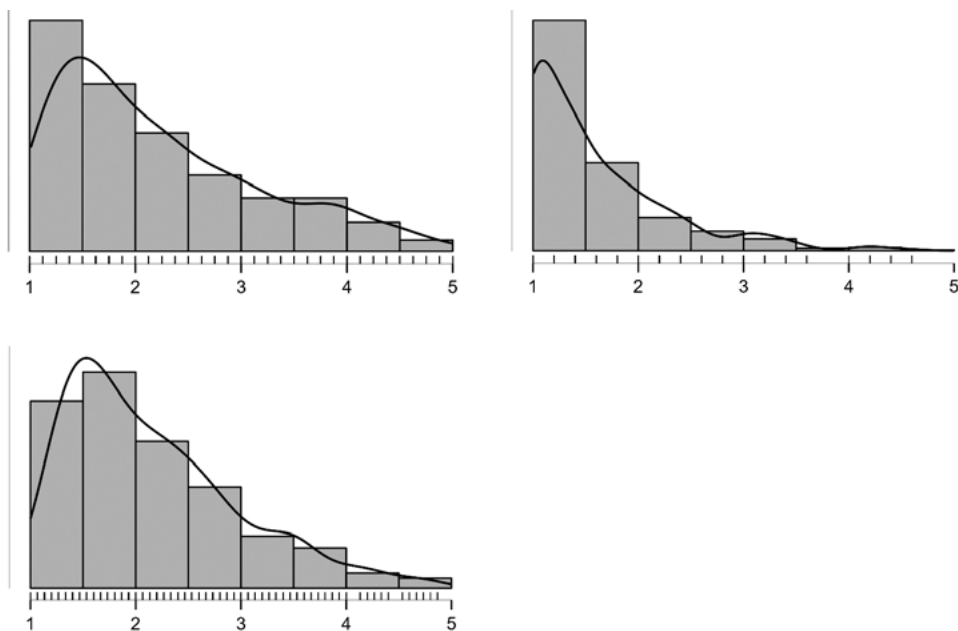
Deskriptivni pokazatelji i korelacije dimenzija parentifikacije i porodične disfunkcionalnosti

Na osnovu rezultata EFA analize, bilo je opravdano formirati sumativne skorove supskala emocionalne i instrumentalne parentifikacije, koji su kao takvi korišteni u nastavku analiza. Konzistentno korelacijama faktora (Tabela 1), sumativni skorovi ove dvije dimenzije su takođe relativno visoko korelirani (Tabela 2), premda nešto niže u odnosu na direktne korelacije između samih faktora. U funkciji konvergentne validacije ovih supskala, provjerena je i njihova korelacija sa SCORE-15 dimenzijom porodične disfunkcionalnosti (Tabela 2). Oba skora parentifikacije pozitivno koreliraju sa skorom porodične disfunkcionalnosti, ali je veza osjetno snažnija u slučaju emocionalne, u odnosu na instrumentalnu parentifikaciju.

Tabela 2.

Korelacije dimenzija parentifikacije i porodične disfunkcionalnosti

Varijable	(1)	(2)	(3)
(1) Emocionalna parentifikacija	1.00		
(2) Instrumentalna parentifikacija	.58	1.00	
(3) Porodična disfunkcionalnost	.60	.35	1.00

Slika 3.

Distribucije sumativnih skorova Emocionalne parentifikacije

(lijevo gore; $M=2.22$, $SD=0.96$),

Instrumentalne parentifikacije (desno gore; $M=1.59$, $SD=0.68$) i

Porodične disfunkcionalnosti (lijevo dolje; $M=2.16$, $SD=0.82$)

Na Slici 3 dat je prikaz distribucija skorova parentifikacije i porodične disfunkcionalnosti.

U sva tri slučaja prisutna je očigledna pozitivna asimetrija distribucija, koja sugerira relativno niske vrijednosti porodične disfunkcionalnosti i parentifikacije na obuhvaćenom uzorku.

Korelacije kriterijuma za studiranje i radni angažman sa skorovima porodične disfunkcionalnosti i parentifikacije

Zastupljenost pojedinačnih kriterijuma za odabir studija te njihove korelacije sa skorovima porodične disfunkcionalnosti i emocionalne/instrumentalne parentifikacije prikazani su u Tabeli 3. Analogni nalazi, koji se odnose na radni angažman, prikazani su u Tabeli 4.

Tabela 3.

Učestalosti kriterijuma za studiranje i korelacije sa porodičnom disfunkcijom i parentifikacijom

Kriterijumi (motivi) za studiranje	%	Korelacije		
		Por. disf.	Emoc. par.	Inst. par.
Interes za tu profesiju	84.2	-.03	.01	-.05
Želja za pomaganjem ljudima	32.5	.15*	.16*	.07
Lako zaposlenje	16.7	-.06	-.16*	-.06
Dobra primanja	15.8	.01	-.02	-.06
Alternativni izbor, zbog neuspješnog upisa željenog fakulteta	8.7	.01	.07	.16*
Ugled profesije u društvu	8.7	-.05	-.02	-.04
Lak prijemni ispit	6.7	.08	-.06	-.04
Bilo šta, samo da se studira	6.3	.19*	.09	.10
Na insistiranje roditelja	4.6	-.02	-.06	-.03
Zbog prijatelja	3.3	.04	.08	.05
Praćenje roditeljske karijere	2.5	-.02	-.05	-.06

Napomena: * $p < .05$.

U oba slučaja, najčešći motiv jeste interes za datu profesiju, pri čemu je taj procenat veći kod izbora studija nego kod izbora radnog angažmana. Kao drugi najvažniji motiv pri upisu studija javlja se želja za pomaganjem drugima, što je kod radnog angažmana tek sedmi najčešći motiv. Kod izbora radnog angažmana prioriteti su monetarni faktor, traženost zanimanja, dostupnost posla i faktori vezani za uslove rada i radne perspektive.

Korelacioni opsezi, i za studiranje i za rad, uglavnom su niskog intenziteta. Viši skorovi emocionalne parentifikacije i porodične disfunkcionalnosti povezani su sa većim naglaskom na pomaganje drugima pri izboru studija. Emocionalna parentifikacija pokazuje i povezanost s manjom važnosti lakoće

zaposlenja, a instrumentalna parentifikacija s povećanom vjerovatnoćom da je aktuelni studij predstavljao alternativni izbor. Nadalje, visoki skorovi porodične disfunkcionalnosti češće prate odabire studija „samo da bi se nešto studiralo“.

Emocionalna parentifikacija i porodična disfunkcionalnost takođe povećavaju vjerovatnoću da je glavni kriterijum pri izboru radnog angažmana bio „jedini mogući posao“. Osim toga, porodična disfunkcionalnost je povezana s manjom važnosti interesa za profesiju i sa smanjenim akcentom na mogućnost rada u inostranstvu.

Tabela 4.

Učestalosti kriterijuma za odabir radnog angažmana i korelacije sa porodičnom disfunkcijom i parentifikacijom

Kriterijumi (motivi) za odabir radnog angažmana	%	Korelacije		
		Por. disf.	Emoc. par.	Inst. par.
Interes za tu profesiju	51.8	-.18**	-.11	-.08
Dobra primanja	33.7	-.04	-.10	-.09
Jer je traženo zanimanje na tržištu rada	22.3	-.05	-.02	-.07
Jedini posao koji je bilo moguće naći	21.3	.21***	.14*	.09
Mogućnost rada od kuće	19.5	-.08	-.01	-.08
Otvora mogućnost rada na inostranom tržištu ili za inostrane poslodavce	14.9	-.14*	-.01	-.10
Želja za pomaganjem ljudima	10.6	.003	.05	.01
Ugled profesije u društvu	6.0	-.06	-.06	-.02
Na insistiranje roditelja	3.2	.05	.03	.04
Jedino što zna da dobro radi	2.8	.08	-.04	-.07
Samostalni (engl. „Freelancing“) karakter zanimanja	2.8	.03	.01	-.04

Napomene: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

Diskusija

Teorija izgradnje karijere (Brown et al., 2013) ističe traumu, adaptaciju na životne promjene, samorefleksiju i lični razvoj kao ključne faktore pri izboru profesije. U skladu s tim, ovo istraživanje ispitivalo je povezanost generalne porodične disfunkcionalnosti te emocionalne i instrumentalne parentifikacije s motivima za odabir studija i radnog angažmana. Polazna pretpostavka je bila da osobe s višim nivoom ovih varijabli češće biraju pomagačka zanimanja, odnosno da se pri izboru češće rukovode pomažućim motivima.

Nalazi su pokazali da je najvažniji motiv, i kod studenata i kod radno angažovanih ispitanika, interes za profesiju, s tim da je taj interes izraženiji prilikom upisa studija. Za studente se kao drugi najvažniji motiv izdvaja želja za pomaganjem drugima, dok kod radnika prednost imaju dostupnost posla, traženost zanimanja i radni uslovi.

Iako su dobijene korelacije niskog intenziteta, emocionalna parentifikacija i porodična disfunkcionalnost pokazuju tendenciju povećanja sklonosti ka pomažućim profesijama („želja za pomaganjem ljudima“), uz istovremenu umanjenu brigu o kasnijoj radnoj i karijernoj perspektivi (biranje „bilo čega“ samo da bi se studiralo – kao korelat generalne porodične disfunkcije; te niži interes za lakoću zaposlenja – kao korelat emocionalne parentifikacije). Drugim riječima, kod osoba iz porodica s većim problemima u funkcionisanju, gdje je briga za psihološka i emocionalna stanja roditelja (emocionalna parentifikacija) bila češća, ali nije nužno uključivala i fizičku brigu (instrumentalna parentifikacija), veća je vjerovatnoća odabira studija iz želje da se pomaže drugima. Takva iskustva mogu senzibilisati i pripremiti osobu za prepoznavanje i razumijevanje psiholoških potreba drugih (Bryce et al., 2023; DiCaccavo, 2010; Hooper, 2007; Ku-perminc et al., 2009; van der Mijl & Vingerhoets, 2017; Yew et al., 2017). Istovremeno, odrastanje u porodicama s narušenom komunikacijom, povjerenjem i sposobnošću rješavanja problema može dovesti do internalizacije krivice i neadekvatnosti kod djece, kao pseudo-adaptivnog mehanizma preuzimanja odgovornosti za porodičnu situaciju, umjesto suočavanja s time da su roditelji neadekvatni ili odbacujući (Briere, 1992; Dean et al., 1986). Ova povezanost

može ukazivati i na nedostatak adekvatne porodične podrške i usmjeravanja, bitnih za informisano donošenje odluka, što je u skladu s nalazom da je viši skor porodične disfunkcionalnosti povezan s odabirom po principu „samo da bi se nešto studiralo“.

Povišeni skorovi instrumentalne parentifikacije povezani su s „alternativnim izborom studija“ uslijed neuspjeha upisa željenog fakulteta, što ukazuje na to da je djetetov karijerni izbor ostao u drugom planu – vjerovatno zbog neadekvatne pripreme i neobezbijedenih uslova za upis – jer su prioritet dobile fizičko-materijalne obaveze koje dijete preuzima prema porodici.

Na nivou radnog angažmana, instrumentalna parentifikacija nije se izdvojila kao značajan korelat, dok su emocionalna parentifikacija i porodična disfunkcionalnost pokazale mali broj značajnih efekata. Njihovi viši skorovi povećavaju vjerovatnoću da osoba posao bira kao „jedinu dostupnu opciju“, pri čemu viši nivoi porodične disfunkcionalnosti sugerišu i manji značaj interesa za profesiju te manju orijentaciju ka inostranom angažmanu. Za razliku od motiva za odabir studija, želja za pomaganjem drugima nije bila značajno povezana ni s jednom porodičnom varijablom pri odabiru radnog angažmana.

Upoređujući motive za studije i za rad, može se steći dojam da disfunkcionalnija porodična pozadina u malojoj, ali značajnoj mjeri povećava sklonost ka pomažućim studijskim smjerovima, ali istovremeno umanjuje vjerovatnoću upisa željenog fakulteta i dugoročnog planiranja karijere. Ovo se kasnije može odraziti na izostanak istrajnosti prilikom izbora posla, gdje prednost dobija dostupnost radnih opcija, nauštrb interesa i profesionalnog prosperiteta. Različitost ovih efekata vjerovatno je posljedica više faktora (npr. socijalnih i ekonomskih uslova, specifičnih situacionih faktora i sl.), koje ovo istraživanje nije razmatralo, ali bi ih bilo potrebno uzeti u obzir u narednim istraživanjima ove problematike.

Literatura

- Borchet, J., Lewandowska-Walter, A., Połomski, P., Peplińska, A., & Hooper, L. M. (2021). The relations among types of parentification, school achievement, and quality of life in early adolescence: An exploratory study. *Frontiers in Psychology*, 12, Article 635171. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.635171>
- Braunstein-Bercovitz, H., Cohen, E., Geller, S., & Benjamin, B. A. (2014). A career developmental perspective on the therapeutic alliance: Implications for counseling. *Journal of Employment Counseling*, 51(2), 50–58. <https://doi.org/10.1002/J.2161-1920.2014.00041.X>
- Briere, J. (1992). *Child abuse trauma: Theory and treatment of the lasting effects*. Sage Publications.
- Brown, S. D., & Lent, R. W. (2013). *Career development and counseling: putting theory and research to work* (2nd ed.). John Wiley & Sons.
- Bryce, I., Pye, D., Beccaria, G., McIlveen, P., & Du Preez, J. (2023). A systematic literature review of the career choice of helping professionals who have experienced cumulative harm as a result of adverse childhood experiences. *Trauma, Violence, & Abuse*, 24(1), 72–85. <https://doi.org/10.1177/15248380211016016>
- Buchbinder, E. (2007). Being a social worker as an existential commitment: From vulnerability to meaningful purpose. *The Humanistic Psychologist*, 35(2), 161–174. <https://doi.org/10.1080/08873260701273894>
- Dean, A. L., Malik, M. M., Richards, W., & Stringer, S. A. (1986). Effects of parental maltreatment on children's conceptions of interpersonal relationships. *Developmental Psychology*, 22(5), 617–626. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.22.5.617>
- DiCaccavo, A. (2010). Investigating individuals' motivations to become counselling psychologists: The influence of early caretaking roles within the family. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 75(4), 463–472. <https://doi.org/10.1348/147608302321151943>
- Faul, F., Erdfelder, E., Lang, A.-G., & Buchner, A. (2007). G*Power 3: A flexible statistical power analysis program for the social, behavioral, and biomedical sciences. *Behavior Research Methods*, 39, 175–191. <https://doi.org/10.3758/BF03193146>

- Ferrando Piera, P. J., & Lorenzo Seva, U. (2017). Program FACTOR at 10: Origins, development and future directions. *Psicothema*, 29(2), 236–240. <https://doi.org/10.7334/psicothema2016.304>
- Fussell, F.W., & Bonney, W.C. (1990). A comparative study of childhood experiences of psychotherapists and physicists: Implications for clinical practice. *Psychotherapy*, 27(4), 505–512. <https://doi.org/10.1177/1066480799072004>
- Hooper, L. M. (2007). Expanding the discussion regarding parentification and its varied outcomes: Implications for mental health research and practice. *Journal of Mental Health Counseling*, 29(4), 322–337. <https://doi.org/10.17744/me-hc.29.4.48511motk22054j5>
- Hooper, L. M., & Wallace, S. A. (2010). Evaluating the parentification questionnaire: Psychometric properties and psychopathology correlates. *Contemporary Family Therapy*, 32, 52–68. <https://doi.org/10.1007/s10591-009-9103-9>
- Hooper, L. M., Doehler, K., Wallace, S. A., & Hannah, N. J. (2011). The Parentification Inventory: Development, validation, and cross-validation. *The American Journal of Family Therapy*, 39(3), 226–241. <https://doi.org/10.1080/01926187.2010.531652>
- Huynh, L. & Rhodes, P. (2011). Why do people choose to become psychologists? A narrative inquiry. *Psychology Teaching Review*. 17(2), 64–70. <https://doi.org/10.53841/bpsptr.2011.17.2.64>
- JASP Team (2024). JASP (Version 0.18.3) [Computer software].
- Kerig, P. K. (2005). Revisiting the construct of boundary dissolution: A multidimensional perspective. *Journal of Emotional Abuse*, 5, 5–42. https://doi.org/10.1300/J135v05n02_02
- Kuperminc, G. P., Jurkovic, G. J., & Casey, S. (2009). Relation of filial responsibility to the personal and social adjustment of Latino adolescents from immigrant families. *Journal of Family Psychology*, 23(1), 14–22. <https://doi.org/10.1037/a0014064>
- Minić, J. (2009). *Porodica u krizi*. Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini, 39, 425–435. UDK: 316.356.2
- Roncone, R., Mazza, M., Ussorio, D., Pollice, R., Falloon, I. R., Morosini, P., & Casacchia, M. (2007). The questionnaire of family functioning: A preliminary validation of a standardized instrument to evaluate psychoeducational family treatments.

- Community Mental Health Journal*, 43(6), 591–607. <https://doi.org/10.1007/s10597-007-9093-8>
- Savickas, M. L. (2013). Career construction theory and practice. In S. D. Brown & R. W. Lent (Eds.), *Career development and counseling: Putting theory and research to work* (2nd ed., pp. 147–183). John Wiley & Sons.
- Sellers, S. L., & Hunter, A. G. (2005). Private pain, public choices: Influence of problems in the family of origin on career choices among a cohort of MSW students. *Social Work Education*, 24(8), 869–881. <https://doi.org/10.1080/02615470500342223>
- van der Mijl, R. C., & Vingerhoets, A. J. (2017). The positive effects of parentification: An exploratory study among students. *Psychological Topics*, 26(2), 417–430. <https://doi.org/10.31820/pt.26.2.8>
- Woititz, J. G. (1992). *Healthy parenting: An empowering guide for adult children*. New York: Simon & Schuster.
- Yew, W. P., Siau, C. S., & Kwong, S. F. (2017). Parentification and resilience among students with clinical and nonclinical aspirations: A cross-sectional quantitative study. *Journal of Multicultural Counseling and Development*, 45(1), 66–75. <https://doi.org/10.1002/jmcd.12063>

IZJAVA O UPOTREBI GENERATIVNIH AI TEHNOLOGIJA

Prilikom izrade teksta članka korišten je ChatGPT-4o i o1, u svrhu gramatičke i stilske provjere teksta i referenci i konciznijeg formulisanja i prevođenja određenih navoda, kao i dopunske provjere kvaliteta napisane argumentacije. Takođe, navedeni AI endžini su korišteni u svrhu polu-automatske klasifikacije i provjere manualnih klasifikacija odgovora otvorenog tipa (nazivi studija i radnih angažmana i slobodni navodi o kriterijumima za njihove odabire). AI alat je korišten isključivo kao pomoćno sredstvo, sve predložene izmjene su pažljivo verifikovane, gdje je potrebno modifikovane i odobrene od strane autora.

Parentification and General Family Dysfunctionality as Criteria for Choosing an Occupation

Zorica Pušić*, Siniša Subotić**

* Human Resources Department, MF Bank a.d. Banja Luka

** Department of Psychology & Faculty of Natural Sciences and Mathematics, University of Banja Luka

SUMMARY: Early experiences of family dysfunction and parentification can influence individual development, including career choices. Previous research indicates that these variables are often associated with career decisions, frequently via orientation toward helping professions. This study aimed to examine the relationship between general family dysfunction and parentification with motives for career choice, focusing on both study selection and work engagement. The sample comprised 456 participants (73% women) from Bosnia and Herzegovina, aged 18–45 ($M=26.26$, $SD=6.51$). Measures included the SCORE-15 index of family dysfunction, a questionnaire assessing instrumental and emotional parentification, and lists of 11 criteria/motives for study or work engagement choice. Results show that interest in the profession stands out as the most important criterion for choosing a field of study (84.2%) and work engagement (51.8%). Correlational findings suggest that family dysfunction

and parentification correlate with stronger helping motives and less concern about later employment. In terms of work engagement, higher levels of these variables correspond with selecting “whatever is available,” alongside reduced emphasis on professional interest and international career prospects. Although effect sizes are modest ($r=|.14|-.21|$), the results point to potential mechanisms through which these family factors may inform career decision-making.

KEYWORDS: family dysfunction, instrumental and emotional parentification, career choice criteria and motives.